

DIMENSIUNEA DOCTRINAR – NORMATIVĂ CU PRIVIRE LA AUTONOMIA FINANCIARĂ LOCALĂ

THE DOCTRINAL AND NORMATIVE DIMENSION OF LOCAL FINANCIAL AUTONOMY

CRAEVSCAIA-DERENOVA Cristina,
Universitatea de Stat din Moldova
ORCID ID: 0009-0004-8668-5764
cristina.craevscaea.1981@gmail.com

Abstract

This article describes the institution of local financial autonomy, which represents the effective capacity of local entities to determine the volume of their resources and the level of their expenditures, the ability of local authorities to govern their finances in accordance with the needs of territorial administrative unit. In recent years, there is a tendency in Republic of Moldova towards increasing degree of local financial autonomy and local development, reducing disparities in development, so a part of the state powers is transferred to local communities.

Keywords: *local autonomy, financial autonomy, local authorities, fiscal decentralisation, local budget.*

Autonomia financiară locală reprezintă, în toate statele dezvoltate, nu numai un barometru al democrației, ci și cadrul cel mai eficient de asigurare a dezvoltării în simbioză corectă a strategiilor și resurselor naționale cu politicile și posibilitățile locale. Republica Moldova, încă din perioada sovietică și din perioada suveranității statale, a continuat să aibă un sistem de administrare prea centralist, caracterizat prin flux financiar de la plătitorul de impozite până la bugetul de stat, iar apoi retur către teritorii prin diverse mecanisme, în special transferuri cu destinație generală și specială, retur financiar deseori dezichilibrat, fără relevarea contribuției financiare a unității administrativ-teritoriale la sistemul finanțelor publice. [1, p. 331]

După adoptarea Constituției Republicii Moldova, în 1994, tendința spre descentralizare a administrației publice a căpătat un caracter mai pragmatic. Etapa postconstituțională sau etapa a treia în reformarea administrației publice locale, se caracterizează prin adoptarea cadrului legislativ adaptat la noile condiții social-economice de dezvoltare a societății. Ea pornește odată cu adoptarea de către Parlament, la 6 noiembrie 1998, a Legii privind administrația publică locală și a Legii privind organizarea administrativ-teritorială. Modificările legii privind finanțele publice locale, intrate în vigoare din 2015 au sporit autonomia financiară și funcțională a administrației publice locale, prin dezvoltarea unui sistem de transferuri bazat pe venituri, alocarea separată a transferurilor pentru APL de nivelul 1 și APL de nivelul 2, dar nu au asigurat autonomie financiară reală, localitățile rămânând dependente în proporție de cca 60%- 90% de transferurile cu destinație generală și specială din bugetul de stat.

Actualitatea studiului este argumentată prin faptul că reorganizarea sistemului administrației publice centrale și locale, ce are drept obiectiv consolidarea autonomiei locale, mai cu seamă, a autonomiei financiare, fortificarea capacităților instituționale ale primăriilor

prin limitarea numărului autorităților locale, îmbunătățirea calității serviciilor publice la nivel local, rămân domenii de intervenție prioritară pentru Republica Moldova, la etapa actuală.

Pentru analiza dimensiunii doctrinare și normative a autonomiei financiare locale, au fost trasate următoarele obiective: compararea definițiilor oferite noțiunii de autonomie financiară în doctrina și legislația autohtonă și din străinătate, evidențierea asemănărilor și deosebirilor dintre conceptele: autonomie locală – autonomie financiară – descentralizare financiară, analiza impactului Cartei Europene a Autonomiei Locale asupra competențelor financiare ale autorităților publice locale.

Rezultatele obținute și discuții. În procesul de consolidare a finanțelor publice locale, autoritățile locale, conform legislației, sunt responsabile pentru stabilirea priorităților de finanțare, executarea competențelor de bază, iar Guvernul nu poate impune autorităților locale cheltuieli suplimentare fără a le acorda compensația necesară și nu poate introduce modificări în bugetele locale, cu excepția cazurilor în care ele contravin legii.

Armeanic A. specifică cu referire la autonomia financiară locală că fiecare unitate administrativ-teritorială are dreptul, în cadrul politicilor economice naționale, la deținerea autonomă și liberă a unor resurse proprii suficiente, de care pot dispune în mod liber în exercitarea atribuțiilor lor. În consecință, în unitățile administrativ-teritoriale (în continuare UAT), activitatea autorităților administrației publice locale, organizate în condițiile legii, se desfășoară în baza bugetelor unităților administrativ-teritoriale. [2, p. 159]

Analiza comparativă, sub aspect temporal, a conceptului de autonomie, evidențiază o evoluție îndelungată, din limba greacă veche, cuvântul „autonomie” provenind de la *auto* - singur, independent, iar *nomos* – lege, libertatea de a guverna prin propriile sale legi, până la reflectarea principiului autonomiei în legile fundamentale ale statelor lumii. Constituțiile acordă un loc primordial principiului autonomiei locale, care se află la baza organizării și funcționării autorităților administrației publice locale. Autonomia locală presupune rezolvarea unor probleme locale de către autoritățile administrative locale. [3, p. 258]

Aplicarea metodei comparative față de definițiile reflectate în doctrina de specialitate, scoate în evidență multiple elemente constitutive ale autonomiei locale. Astfel, Sîmboteanu A. încadează fenomenul în procesele de reformare a sistemului administrativ din Republica Moldova și califică autonomia locală drept produs al descentralizării și component al capacității administrative. [4, p. 173]

Dulschi I. analizează subiecte conexe autonomiei locale studiind necesitățile de reformare a administrației publice locale într-un cadru complex. [5, p. 28]

Cornea S. specifică că: ”Autonomia locală constituie fundamentul dimensiunii politice a colectivităților locale. O definiție clară a sferei de competență și a responsabilităților conferite colectivităților locale, însoțită de o autonomie financiară adecvată contribuie la edificarea unor mecanisme democratice de interacțiune cu autoritățile regionale/naționale”. [6, p. 194]

Chiper N. vine cu precizare importantă: ”Principiul autonomiei locale nu presupune o independență totală, o izolare a organelor administrației publice locale de organele administrației publice centrale. Autonomia locală nu este o manieră de independență care este acordată unei colectivități politice. Ea este o putere de decizie liberă, în facultatea de a decide într-o sferă de atribuții locale, în care interesele locale trebuie reglate și gestionate, dar sub un control al unei autorități superioare.” [7, p. 60]

Manole T. definește autonomia locală ca ”dreptul și capacitatea efectivă a autorităților

locale de a decide și de a conduce în limitele stabilite de lege o parte semnificativă a treburilor publice, pe propria lor răspundere și în interesul populației din zonă.” [8, p. 52]

Recunoașterea europeană a importanței autonomiei locale și descentralizării, a principiilor financiare care stau la baza acestora a fost consfințită încă din 1985 prin Carta Europeană a Autonomiei Locale, instrument politico-juridic adoptat de Consiliul Europei și, ulterior, prin legile supreme ale majorității țărilor europene. Consfințirea, printr-un document unic, care să conțină reguli și principii recunoscute de către toate statele democratice ale Europei și care să contribuie la protecția și consolidarea autonomiei locale în Europa, a constituit, de multă vreme, o aspirație supremă a colectivităților locale.

Împărtășind valorile europene, Republica Moldova, prin Hotărârea Parlamentului privind ratificarea Cartei Europene pentru Autoadministrarea Locală nr.1253-XIII din 16 iulie 1997 (publicată în Monitorul Oficial nr.48/423 din 24 iulie 1997), ratifică Carta Europeană a autonomiei locale. În vigoare pentru Republica Moldova din 2 februarie 1998, Carta europeană a autonomiei locale definește noțiunea de autonomie locală drept: *”capacitatea efectivă a autorităților administrației publice locale de a soluționa și de a gestiona, în cadrul legii, în nume propriu și în interesul populației locale, o parte importantă a treburilor publice.”* [9]

Carta Europeană a Autonomiei Locale stabilește, în art. 2, că principiile autonomiei locale trebuie să fie prevăzute și garantate în mod expres în legislația națională, iar autonomia locală ”se exercită de consilii sau adunări, compuse din membrii aleși prin vot liber, secret, egal, direct și universal, care pot dispune de organe executive care răspund în fața lor. Această dispoziție nu prejudiciază recurgerea la adunări cetățenești, referendum sau orice altă formă de participare directă a cetățenilor, acolo unde aceasta este permisă de lege”. Menționăm că Raportul explicativ asupra Cartei europene a autonomiei locale la art. 3, paragraful 1 prevede că „noțiunea de capacitate efectivă conține ideea că dreptul formal de a reglementa și de a administra o parte importantă a treburilor publice trebuie să fie însoțit de mijloace de a-l exercita efectiv”. [10]

Datorită importanței deosebite a acestor principii se recomandă ca realizarea lor să fie garantată prin includerea principiilor autonomiei locale în legile fundamentale, care reglementează organizarea statului: „principiul de autonomie locală trebuie să fie recunoscut în legislația internă și, pe cât e posibil, în Constituție”. [9, art.2]

Comparând modalitățile de consfințire a puterii locale în legile supreme a diferitor state, putem menționa că studierea comparată a textelor constituționale se poate face în baza următoarelor criterii:

- a. includerea și garantarea în textul constituțional a autonomiei locale;
- b. interpretarea noțiunii de autonomie locală în textul constituțional;
- c. modalitatea de abordare și recunoaștere a autonomiei locale. [6, p. 8]

În Constituția Republicii Moldova dispozițiile privind administrația publică locală sunt încorporate în Capitolul VIII „Administrația publică”. Textul constituțional stabilește principiile generale ale administrației publice locale, structura teritorial-administrativă a Republicii Moldova și desemnează expres autoritățile reprezentative ale colectivităților teritoriale locale prin care se realizează autonomia locală. Reglementarea detaliată a „organizării administrației locale, a teritoriului precum și regimul general privind autonomia locală”, potrivit cu prevederile art. 72, alin (3), lit. f a Constituției, ține de competența Parlamentului Republicii Moldova și se realizează prin lege organică. Iar, potrivit prevederilor art.109 din Constituția Republicii Moldova:

”(1) Administrația publică în unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiile autonomiei locale, descentralizării serviciilor publice, ale eligibilității autorităților publice locale și ale consultării cetățenilor în problemele locale de interes deosebit.

(2) Autonomia privește atât organizarea și funcționarea administrației publice locale, cât și gestiunea colectivităților pe care le reprezintă.

(3) Aplicarea principiilor enunțate nu poate afecta caracterul de stat unitar.” [11, art. 109]

În temeiul dispoziției constituționale menționate, care instituie autonomia administrativă locală ca pe un principiu de bază al guvernării, în Republica Moldova au fost inițiate un șir de reforme în administrația publică locală și, respectiv, în domeniul sistemului finanțelor publice locale, ce și-au găsit reflectare într-un cadru legislativ foarte larg: Legea privind sistemul bugetar și procesul bugetar din 24 mai 1996 (abrogată la 1 ianuarie 2016), Legea privind administrația publică locală din 18 martie 2003, înlocuită ulterior prin Legea nr. 436 din 28 decembrie 2006 privind administrația publică locală, Legea privind descentralizarea administrativă din 28 decembrie 2006, Legea privind finanțele publice locale din 16 octombrie 2003, Legea privind finanțele publice și responsabilitatea bugetar-fiscală din nr. 181 din 25.07.2014; Legea pentru aprobarea Strategiei naționale de descentralizare și a Planului de Acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de descentralizare pentru anii 2012-2018, nr. 68 din 05.04.2012, Strategia de reformă a Administrației Publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030 etc. [12]

Astfel, spre exemplu, legea nr. 436 din 28 decembrie 2006 privind administrația publică locală nu oferă o definiție clară autonomiei locale, în schimb în art. 7. Autonomia și legalitatea în activitatea autorităților administrației publice locale, menționează: ”În realizarea competențelor lor, autoritățile administrației publice locale dispun de autonomie, consfințită și garantată prin Constituția Republicii Moldova, Carta Europeană a Autonomiei Locale și prin alte tratate la care Republica Moldova este parte.” [13, art. 7]

Carta Europeană a Autonomiei Locale prevede un șir de măsuri cu privire la gestionarea eficientă a resurselor financiare ale autorităților administrației publice locale, ele fiind numite și elemente ale autonomiei financiare:

1. În cadrul politicii economice naționale, autoritățile administrației publice locale au dreptul la resurse proprii, suficiente, de care pot dispune în mod liber în exercitarea atribuțiilor lor.

2. Resursele financiare ale autorităților administrației publice locale trebuie să fie proporționale cu competențele prevăzute de constituție sau de lege.

3. Cel puțin o parte dintre resursele financiare ale autorităților administrației publice locale trebuie să provină din taxele și impozitele locale, al căror nivel acestea au competența să îl stabilească în limitele legale.

4. Sistemele de prelevare pe care se bazează resursele de care dispun autoritățile administrației publice locale trebuie să fie de natură suficient de diversificată și evolutivă pentru a le permite să urmeze practic, pe cât posibil, evoluția reală a costurilor exercitării competențelor acestora.

5. Protejarea unităților administrativ-teritoriale cu o situație mai grea din punct de vedere financiar necesită instituirea de proceduri de egalizare financiară sau de măsuri echivalente, destinate să corecteze efectele repartiției inegale a resurselor potențiale de finanțare, precum și a sarcinilor fiscale care le incumbă. Asemenea proceduri sau măsuri nu trebuie să restrângă libertatea de opțiune a autorităților administrației publice locale în sfera lor de competență.

6. Autoritățile administrației publice locale trebuie să fie consultate, de o manieră adecvată, asupra modalităților de repartizare a resurselor redistribuite care le revin.

7. Subvențiile alocate unităților administrativ-teritoriale trebuie, pe cât posibil, să nu fie destinate finanțării unor proiecte specifice. Alocarea de subvenții nu trebuie să prejudicieze

libertatea fundamentală a politicilor autorităților administrației publice locale în domeniul lor de competență.

8. În scopul finanțării cheltuielilor lor de investiții, autoritățile administrației publice locale trebuie să aibă acces, în conformitate cu legea, la piața națională a capitalurilor. [9, art. 9]

Conceptul autonomiei financiare locale este definit și în Legea privind descentralizarea administrativă, nr. 435 din 28.12.2006, deopotrivă cu termenul general de autonomie locală și termenii speciali de autonomie decizională și organizațională. Potrivit legii, ”*autonomie locală – dreptul și capacitatea efectivă a autorităților publice locale de a reglementa și gestiona, în condițiile legii, sub propria lor responsabilitate și în interesul populației locale, o parte importantă din treburile publice*”. [14, art. 1]

Analiza comparativă a tipurilor autonomiei locale, reglementate legislativ, a relevat următoarele forme: *autonomia decizională* – dreptul autorităților publice locale de a adopta liber decizii, în condițiile legii, fără intervenții din partea altor autorități publice, în scopul realizării intereselor sale;

autonomie organizațională – dreptul autorităților publice locale de a aproba, în condițiile legii, statutul, structurile administrative interne, modalitățile de funcționare a acestora, statele și organigrama lor, precum și de a institui persoane juridice de drept public de interes local;

autonomie financiară și bugetară – dreptul autorităților publice locale de a dispune de resurse financiare proprii suficiente și de a le utiliza liber, în condițiile legii, prin adoptarea propriilor bugete locale. [14, art. 1]

Așadar, pornind de la necesitatea de a dispune de resurse financiare proprii și capacitatea de a le utiliza liber, se poate menționa că există o dependență pronunțată dintre capacitatea fiscală, precum și dintre cheltuielile administrative și mărimea UAT. Localitățile mici colectează în general mai puține venituri din surse locale pentru finanțarea cheltuielilor proprii și totodată alocă resurse mai mari, ca pondere în bugetele locale, pentru finanțarea cheltuielilor administrative și doar 10% din UAT își pot acoperi cheltuielile administrative din contul veniturilor proprii. [15, p. 353]

Întru fortificarea capacităților administrative, a fost elaborată Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, care are drept scop crearea până la sfârșitul anului 2030 a unui sistem al administrației publice centrale și locale capabil să asigure condițiile pentru dezvoltarea sustenabilă a țării, cu un nivel ridicat de integritate și competență astfel încât:

- să gestioneze cu eficiență și să livreze servicii publice de calitate prin: profesionalizare și stabilitate, simplificare și raționalizare, predictibilitate și coordonare;
- să câștige respectul și încrederea cetățenilor prin: onestitate, transparență și responsabilitate, accesibilitate și deschidere;
- să-și consolideze capacitatea de fundamentare și implementare a politicilor publice. [16]

Strategia urmează a fi realizată prin implementarea unor obiective generale, *divizate pe 5 componente*: 1) Managementul Funcției Publice și al Funcționarilor Publici (RM va avea un sistem al funcției publice integru și competent);

2) Cadrul instituțional al Administrației Publice Centrale (sistem instituțional suplu și eficient al administrației publice centrale prin consolidarea rezultatelor obținute până acum, cu definirea clară a mandatelor instituțiilor publice centrale, delimitarea clară a rolurilor între instituții de fundamentare a politicilor publice);

3) Sistemul de Planificare Strategică și Elaborare a Politicilor Publice (sistemul de fundamentare și implementare al politicilor publice pe bază de dovezi va fi generalizat, consolidat și

va funcționa eficient, prin: integrarea intereselor grupurilor celor mai defavorizate, îmbunătățirea coordonării și planificării strategice în raport de toate resursele financiare disponibile (interne și internaționale), creșterea capacității de monitorizare și evaluare);

4) Debirocratizare și Dezvoltarea Serviciilor Electronice (până la finalul anului 2030, RM va avea o administrație publică eficientă, care oferă servicii de înaltă calitate cetățenilor și mediului de afaceri prin utilizarea tehnologiilor moderne și a serviciilor inovatoare);

5) Administrația Publică Locală (capacitatea APL de a furniza într-un mod echitabil servicii publice adecvate și accesibile populației va crește semnificativ, prin consolidarea instituțională și financiară a autorităților locale și prin implementarea cu succes a unor politici de dezvoltare economică și socială locală).

Trendul descrescător al numărului locuitorilor, în principal în localitățile mai mici, este un alt argument pentru contopirea unităților administrativ-teritoriale. Scăderea populației este cauzată de două cauze principale: îmbătrânirea populației și migrația spre localități mai mari și mai bogate. Dar rezultatul este reducerea veniturilor acestor localități, reducere care poate fi compensată prin amalgamare.

Există numeroase argumente pro și contra pentru aceste amalgamări. Cel mai puternic argument pro este cel referitor la criteriul economiilor de scară. Acest criteriu se referă, ca să oferim o explicație simplă, la existența unui număr optim de beneficiari ai unui serviciu public în așa fel încât prețul pentru fiecare client să fie cât mai mic. Un serviciu de apă și canalizare cu prea puțini utilizatori va furniza acest serviciu la costuri prohibitive pentru fiecare dintre ei. Nici creșterea peste un anumit nivel al numărului de utilizatori nu este recomandabil întrucât vor crește cheltuielile legate de întreținerea sistemului. [17, p. 50]

De asemenea, amalgamarea a fost promovată, după cum denotă practica altor state și din nevoia de a adapta granițele teritoriale la noile evoluții ale spațiilor de locuire. Localitățile s-au dezvoltat pe orizontală și distanțele dintre acestea s-au micșorat până la dispariție în anumite cazuri. În aceste situații și structura serviciilor publice este depășită de multe ori. Locuitorii care s-au stabilit pe vechile teritorii dintre unitățile administrativ-teritoriale nu beneficiază de servicii publice în toate domeniile. Prin contopirea comunităților noile grupuri umane pot beneficia de toată gama de servicii. Ideea principală legată de acest criteriu este reducerea cheltuielilor cu serviciile publice și în consecință scăderea taxelor plătite de populație.

Concluzii și recomandări. Studiul conceptului de autonomie financiară locală ne permite să concluzionăm că apropierea Republicii Moldova de Uniunea Europeană poate fi realizată doar în condițiile unui stat în care structurile puternic ierarhizate sînt înlocuite cu structuri descentralizate, transparente și dinamice, întemeiate pe supremația legii, a drepturilor și libertăților civile. Autonomia financiară reprezintă condiția *sine qua non* a descentralizării administrative.

Îmbinarea corectă a strategiilor și resurselor naționale cu posibilitățile și politicile locale rămâne o provocare pentru continuitatea reformei de descentralizare administrativă și autonomia financiară, caracterizată în continuare prin centralismului democratic. Astfel, Raportul Analitic al Comisiei Europene privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, din 1 februarie 2023, continuă să evidențieze "un management financiar extrem de centralizat", în pofida tuturor reformelor realizate. [18]

Analiza cheltuielilor administrației publice locale ne arată că, în medie, 40-50% din bugetele locale sunt cheltuite pentru educație (o funcție delegată, finanțată prin transferuri condiționate de stat), în timp ce cheltuielile generale de administrație reprezintă, în medie, între 15% (pentru orașele reședință de raion) până la 38% pentru UAT sub 1500 locuitori. Există și

localități care alocă 85% din cheltuieli pe administrație; 80% dintre autoritățile locale din Republica Moldova nu îndeplinesc condițiile minime de funcționalitate și legale privind capacitatea administrativă: ele îndeplinesc doar un număr limitat de funcții, în general funcții administrative de bază (emiterea certificatelor, etc.).

Pe segmentul descentralizării patrimoniale și al dezvoltării locale, constrângerile serioase sunt determinate de delimitarea parțială și incertitudinea regimului juridic al proprietății de stat și proprietății UAT, inclusiv al bunurilor din domeniul public și din domeniul privat atât al statului, cât și al UAT, reglementarea insuficientă a raporturilor patrimoniale dintre UAT, stat și alți subiecți de drept. Managementul defectuos al patrimoniului UAT, are ca efect degradarea activelor, calitatea scăzută a serviciilor, costuri ridicate de prestare a acestora, venituri ratate și potențial slab de implementare a strategiilor de dezvoltare locală sustenabilă.

Venim cu recomandarea unei conexiuni permanente între centru și unitățile administrativ-teritoriale, conexiuni cu implicații structurale fundamentale: cooperare interfuncțională pentru implimentarea politicii, configurarea capacității strategice, capabile să răspundă la provocările asociate procesului de implimentare a unei politici publice, chiar dacă fiecare unitate administrativ-teritorială are dreptul, în cadrul politicilor economice naționale, la deținerea autonomă și liberă a unor resurse proprii suficiente, de care pot dispune în mod liber în exercitarea atribuțiilor lor. Considerăm necesar, de asemenea, minimizarea rolului autorităților centrale în determinarea cuantumului și categoriilor de venituri fiscale și nefiscale la nivel local, în utilizarea veniturilor locale (deci în stabilirea priorităților privind orientarea și efectuarea cheltuielilor) și în ceea ce privește exercitarea coordonării administrative asupra aparatului fiscal pe plan local.

Referințe bibliografice

1. Stamatini Șt. *SOS pentru re(de)-formarea teritorială a Republicii Moldova în contextul european*. În: Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile Ministerului Afacerilor Interne și alte organe de drept, Conferința internațională, 4 decembrie 2020, Chișinău, Moldova. Pag. 331. ISBN 978-9975-121-76-7.
2. Armeanic A. *Drept financiar*. Chișinău: Ed. ASEM, 2008. Pag. 159. ISBN 978-9975-75-425-5.
3. Bantuș N. *Descentralizarea- principiu fundamental în cadrul reformei administrativ-teritoriale*. În: Teoria și practica administrării publice. Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională, 19 mai 2017, Chișinău. Pag. 258. ISBN 978-9975-3019-6-1.
4. Sîmboteanu A. *Administrația publică locală*. În: Republica Moldova pe calea modernizării. Studiu enciclopedic. Chișinău: F.E.-P. Tipografia Centrală, 2015. Pag. 173. ISBN 978-9975-3073-0-7.
5. Dulschi I. *Reforma administrativ-teritorială: oportunitate pentru Republica Moldova*. În: Teoria și practica administrării publice, Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională, 20 mai 2016. Chișinău: S.C. „Garamont-Studio” S.R.L., 2016. Pag. 28. ISBN 978-9975-3019-6-1.
6. Cornea S. *Organizarea teritorială a puterii locale în Republica Moldova: Manual universitar*. Cahul: US Cahul, Tipogr. Centrografic, 2019. Pag. 194. ISBN 978-9975-88-048-0.

7. Chiper N. *Principiul autonomiei locale- aspecte teoretice*. În: *Administrarea Publică*, 2019, nr 2(102). Pag. 60. ISSN 1813-8489.
8. Manole T. *Finanțele publice locale: rolul lor în consolidarea autonomiei financiare la nivelul unităților administrativ-teritoriale*. Chișinău: Ed. EPIGRAF, 2003, p. 52. ISBN 9975-903-77-0.
9. Carta Europeană a autonomiei locale din 15.10.1985 [accesat 4.04.2024] Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/811270_md_ets_12_2.pdf.
10. Carta Europeană a autonomiei locale. Raport explicativ al Congresului Autorităților Locale și Regionale al Consiliului Europei [accesat 4.04.2024] Disponibil: <https://rm.coe.int/european-charter-of-local-self-government-ron-a6/16808d7afd>
11. Constituția Republicii Moldova: nr. 1 din 29 iulie 1994 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro
12. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Programului pentru implementarea Strategiei de Reformă a Administrației Publice 2023-2026 [accesat 10.04.2024] Disponibil: <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-hotararii-de-guvern-cu-privire-la-aprobarea-programului-pentru-implementarea-strategiei-de-reforma-a-administratiei-publice-2023-2026/10487>
13. Legea privind administrația publică locală: nr. 436 din 28.12.2006 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138832&lang=ro#
14. Legea privind descentralizarea administrativă: nr. 435 din 28.12.2006 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138830&lang=ro#
15. Craevscaia Cristina. *Autonomia financiară locală - garant al democratizării administrației publice*. În: Materiale Conferinței științifice internaționale „Administrația publică în perspectiva integrării europene”, 27-28 octombrie 2006, Chișinău. Chișinău: Tipogr. ”Elena-V.I. SRL, 2007. Pag. 353. ISBN 978-9975-9674-2-6.
16. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030, nr. 126 din 15.03.2023 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140474&lang=ro#
17. Radu L. *Amalgamarea și asocierea unităților administrativ-teritoriale. O perspectivă comparată*. În: *Revista Transilvană de Științe Administrative* nr. 2(45), 2019. Pag. 50. ISSN: 2247-8329.
18. Raportul Analitic al Comisiei Europene privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, din 1 februarie 2023 [accesat 10.04.2024] Disponibil: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/commission-analytical-report-moldovas-alignment-eu-acquis_en